

Magdalena Salik

Współczesne procesy metropolizacji w Europie

Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy 7,
76-87

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAGDALENA SALIK

WSPÓŁCZESNE PROCESY METROPOLIZACJI W EUROPIE

Streszczenie: Na przestrzeni ostatnich lat zmieniło się postrzeganie miasta, jego funkcji oraz roli zarówno w skali lokalnej i regionalnej, krajowej czy międzynarodowej. Zmiany zachodzące w mieście i w jego funkcjonalności powodują budowanie nowej przestrzeni miejskiej. Jednocześnie metropolie to miejsca, gdzie skupiają się główne wyzwania, które Europa będzie musiała podjąć w najbliższych latach. Artykuł ma na celu omówienie współczesnych procesów zachodzących w mieście, procesu metropolizacji poprzez przedstawienie wybranych koncepcji znanych badaczy oraz próbę scharakteryzowania roli metropolii w regionie. Obecność wielkiego miasta, metropolii, które stanowi trzon gospodarki regionu, ma swoje zalety, ale również posiada słabe strony. W niniejszym opracowaniu została przedstawiona charakterystyka wpływu metropolii na jej otoczenie.

Słowa kluczowe: miasto, metropolia, procesy metropolizacji, funkcjonalność, metropolizacja przestrzeni, relacja miasto-region.

1. WSTĘP

W dobie błyskawicznego postępu technicznego i technologicznego, swobodnego przepływu kapitałów oraz informacji, procesy metropolizacji są powszechnie postrzegane jako wyznacznik tempa rozwoju gospodarczego regionu. Brak ograniczeń inwestycyjnych, finansowych i ludzkich ułatwia konfigurowanie powiązań między różnymi dziedzinami życia społeczno-gospodarczego powodując tym samym tworzenie sieci współpracy skupiających się najczęściej wokół jednej jednostki o najbardziej rozbudowanej strukturze. Jest to miejsce dowodzenia dla międzynarodowych korporacji, miejsce świadczenia wysoko wyspecjalizowanych usług i działań związanych z przetwarzaniem informacji. Obecność wielkiego miasta, które stanowi trzon gospodarki regionu, ma swoje zalety, ale również posiada słabe strony. Postępująca globalizacja powoduje, że podział przestrzenny na wielkie metropolie oraz średniej wielkości miasta i obszary znajdujące się

poza samymi metropoliami jest procesem powszechnym, globalizacja gospodarki wymusza silną konkurencję regionów. Koncepcyjne zarządzanie obszarami pozametropolitarnym oraz mniejszymi miastami należącymi do tych obszarów może stworzyć szansę, że poradzą one sobie z postępującą globalizacją, a co za tym idzie również z ogromną konkurencją regionalną.

2. KONCEPCJE ROZWOJU WIELKICH MIAST

Lata siedemdziesiąte ubiegłego wieku stały się symbolem rewolucji w badaniach nad zmianami w urbanizacji, rolą miasta w planowaniu przestrzennym oraz jego znaczeniu w rozwoju regionalnym. Szczegółowe badania nad miastem oraz jego funkcjami przyspieszyły, kiedy to zaczęto spostrzegać miasto jako pewną część gospodarki, która ma znaczny wpływ na rozwój danego regionu. Miasto przestało pełnić tylko funkcje społeczne. Jednymi z pierwszych, którzy spostrzegli te zmiany i zaproponowali nowe podejście do miasta oraz jego funkcji Manuel Castells (1972) oraz David Harvey (1973). Wprowadzili oni pojęcie kapitalizmu przemysłowego (**industrial capitalism**), tzn. że miasto należy traktować jako pewne produkty wytworzone przez siły społeczne w ruchu kapitalistycznych relacji produkcji. Konflikt klasowy stał się centralnym elementem nowego widzenia miasta oraz jego ewaluacji¹. Pierwsze rozważania Castellsa nad metropolią oraz obszarem metropolitarnym mówią o powstaniu pewnej olbrzymiej struktury, która różni się od poprzednich, „przedmetropolitalnych” struktur rozkładem przestrzennym działań (produkcji, konsumpcji, wymiany i administracji), funkcją oraz rodzajem ich wzajemnej zależności, którą wyznacza dynamika społeczna, w znacznym stopniu niezależna od powiązań geograficznych². W ciągu kilku następujących lat badania nad miastem zostały połączone bezpośrednio z ekonomią światową. To nowe podejście wyostrzyło spojrzenie na zmiany zachodzące w mieście. Poszerzając spojrzenie na miasto, nie tylko jako tworu społecznego czy czysto socjologicznych zachowań, John Friedmann zaproponował **hipotezę miasta światowego**, którą opracował w 1986 roku. Głównym założeniem jego koncepcji było włączenie procesu urbanizacji do globalnych sił ekonomicznych. Friedmann zakładał, że miasta stały się podstawowym punktem przepływu globalnego kapitału oraz miejscem nowego, międzynarodowego podziału pracy³.

Friedmann przedstawił kilka ważnych spostrzeżeń, które miały duży wpływ na późniejsze kształtowanie się teorii dotyczących miast metropolitalnych, m.in: uważał, że kluczowe miasta światowe są wykorzystywane przez globalny kapitał

¹ J. Friedmann, *The World City Hypothesis*, “Development and Change” 1986, Vol. 17, Issue 1, s. 69–83.

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00231.x/pdf>, [13.09.2012].

² M. Castells, *Kwestia miejska*, Wyd. PWN, Warszawa 1982, s. 34.

³ J. Friedmann, *The World City Hypothesis*, “Development and Change” 1986, Vol. 17, Issue 1, s. 69–83. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00231.x/pdf>, [13.09.2012].

jako punkty węzłowe w przestrzennej sieci organizacji produkcji i rynków, tworząc zhierarchizowany przestrzennie kompleks miast. Miasta światowe są miejscem akumulacji kapitału międzynarodowego, miejscem koncentracji głównych problemów społecznych, w szczególności polaryzacji przestrzennej i społecznej⁴. Wielu badaczy metropolizacji opiera się na tej hipotezie konstruując definicje metropolii jako miasta o kluczowym znaczeniu dla regionu, gdzie następuje akumulacja środków finansowych, ludzi i informacji oraz następuje swobodny przepływ tych zasobów między innymi metropoliami. Saskia Sassen – Koob zauważyła z kolei, że zmiany zachodzące w miastach zaczęły przybierać nową przestrzenną i społeczno-ekonomiczną formę. Zauważyła, również, że globalizacja działalności gospodarczej zmusza do kształtowania centralnej struktury gospodarek dużych miast. To co Friedmann nazwał „**miastem światowym**” ona nazywa „**miastem globalnym**” (*global city*) z powodu szerszego znaczenia miasta. Sassen-Koob uważa, że potrzeba stworzenia punktów węzłowych niezbędnych do zarządzania globalną aktywnością gospodarczą przyczyniła się do stworzenia miast globalnych, które stały się również głównym miejscem lokalizacji dużych produkcji oraz skupiskiem „organizacyjnym surowców” (*organizational commodities*) niezbędnych do kontroli i koordynacji globalnych procesów gospodarczych⁵. Miasta globalne miały pełnić również funkcję miejsca działalności firm świadczących wyspecjalizowane usługi finansowe oraz jako rynek zbytu dla nowoczesnych wyrobów⁶.

3. WSPÓŁCZESNE PROCESY METROPOLIZACJI W EUROPIE

Współczesne tempo rozwoju nowych technologii, innowacji oraz błyskawiczny przepływ środków pieniężnych, kapitału ludzkiego powoduje, że metropolie zyskały charakter kosmopolityczny. Jest to miejsce dowodzenia dla międzynarodowych korporacji, miejsce świadczenia wysoko wyspecjalizowanych usług i działań związanych z przetwarzaniem informacji. Jednakże, jest to również miejsce ogromnego podziału społecznej przestrzeni od ubóstwa po duże bogactwo⁷.

Metropolizacja w Europie jest obecnie powszechnym zjawiskiem, konieczne stało się więc odróżnienie metropolii od obszaru metropolitalnego. Europejski Komitet Społeczno-Ekonomiczny⁸ podkreśla, że **metropolia** jest to określenie dużego miasta lub aglomeracji, natomiast „**obszar metropolitalny**” to obszar

⁴ Tamże, s. 69–83.

⁵ S. Sassen-Koob, *New York City: Economic Restructuring and Immigration*, “Development and Change” 1986, Vol. 17, Issue 1, s. 85–119. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00232.x/pdf>

⁶ A. Kukliński, *Globalizacja polskich metropolii*, Warszawa 2000, s. 14.

⁷ J. Scott, *City Regions: Economic Motors and Political Actors on The global Stage*, http://www.rieti.go.jp/jp/events/05031801/pdf/1-1_scott_e.pdf, [13.09.2012].

⁸ Europejski Komitet Społeczno-Ekonomiczny jest organem konsultacyjnym Unii Europejskiej, zapewnia fachowe doradztwo na rzecz głównych instytucji UE (Komisji Europejskiej, Rady UE, Parlamentu Europejskiego), sporządza opinie w sprawie propozycji legislacyjnych UE.

składający się z jednego bardzo dużego miasta lub kilku większych miast poli-centrycznych otoczonych innymi gminami i obszarami wiejskimi. W rezultacie, obszar metropolitalny obejmuje znacznie większy obszar niż metropolia⁹. Obszar metropolitalny składa się z centrum w postaci pojedynczego miasta lub aglomeracji miejskiej oraz z peryferii w postaci sąsiednich gmin, z których znaczna część czynnych zawodowo mieszkańców codziennie dojeżdża do pracy do centrum. Pojęcie obszarów metropolitalnych jest więc bliskie pojęciu rejonu zatrudnienia (**employment area**) lub funkcjonalnego regionu miejskiego. Uwzględnia ono obecność obszarów peryferyjnych, silnie związanych z centrum i bezpośrednio uzależnionych w swym rozwoju od jego wzrostu. Obszary metropolitalne rozciągają się na przestrzenie, których pokonanie może wymagać godzin. Obejmują zarówno tereny miejskie, jak i wiejskie. Obszar pretendujący do miana obszaru metropolitalnego powinien posiadać pewną minimalną liczbę mieszkańców lub miejsc pracy¹⁰. METREX, the Network of European Metropolitan Regions and Areas¹¹ definiując metropolię przyjął, że minimalną liczbą mieszkańców jest 500 000 tys¹². Komitet Regionów rozwinął koncepcję **funkcjonalnego regionu miejskiego**, obejmującego metropolię i jej strefę wpływów, uznając tym samym fakt, że miasta przekształcają się w aglomeracje, a następnie w metropolie, które z kolei rozszerzają się tworząc regiony miejskie. Koncepcja ta podkreśla również współzależności między jednostkami terytorialnymi współtworzącymi region miejski: rynek pracy, dojazdy z domu do pracy, sieć transportu, centra handlowe, lokalizacja nowych form działalności, rynek nieruchomości, parki rozrywki, ochrona środowiska¹³.

Często podkreśla się wagę obszarów metropolitalnych dla rozwoju gospodarki regionalnej, krajowej a nawet światowej. Są one laboratorium gospodarki światowej, siłą napędową, ośrodkami twórczości i innowacji. Równocześnie metropolie to miejsca, gdzie skupiają się główne wyzwania, które Europa będzie musiała podjąć w najbliższych latach. Występuje w nich zjawisko ubóstwa, wyłączenia społecznego i segregacji przestrzennej, których skutki widoczne są w zatrudnieniu i przestępczości (międzynarodowej). Postępujące rozwarstwienie społeczne jest szczególnie widoczne w wielkich metropoliach, takich jak Londyn czy Paryż,

⁹ *European Economic and Social Committee, Opinion of the European Economic and Social Committee on European metropolitan areas: socio-economic implications for Europe's future*, Brussel 27 April 2007, <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.register-of-documents>, [22.09.2012].

¹⁰ *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: Obszary metropolitalne: konsekwencje społeczno-gospodarcze dla przyszłości Europy*, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr C 302/101 z dnia 7.12.2007*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:302:0101:0108:PL:PDF>, [22.09.2012].

¹¹ METREX, Sieć Europejskich Regionów i Obszarów Metropolitalnych, stanowi platformę wymiany wiedzy i doświadczeń w sprawach metropolitalnych i wspólnego działania w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania. Sieć posiada ponad 50 członków z wielu regionów i obszarów metropolitalnych. Sieć realizuje wiele projektów badawczych nt. europejskich metropolii, czynników ich rozwoju i funkcjonowania.

¹² http://www.eurometrex.org/ENT1/EN/About/about_METREX.asp, [17.09.2012].

¹³ *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr C 302/101*, dz. cyt.

przede wszystkim ze względu na duże różnice płacowe. Nie można jednak nie zauważyć, że zjawisko to również występuje w mniejszych ośrodkach miejskich oraz w obszarach pozametropolitalnych. Rozrastaniu się metropolii sprzyja intensyfikacja wszelkiego rodzaju wymiany między nimi zarówno w Europie, jak i na świecie. Sieć, jaką tworzą metropolie przyczynia się do pogłębienia integracji europejskiej. W ciągu ostatniego dziesięciolecia wyłonił się nowy rodzaj obszarów metropolitalnych. Kilka aglomeracji funkcjonujących jako sieć, których rejony zatrudnienia nakładają się na siebie, tworzy razem wieloosrodkowy obszar metropolitalny. Do grupy tej należy np. okręg Randstad (7 mln mieszkańców), region Ren-Ruhra (11 mln mieszkańców), region Wiedeń-Bratysława (4,6 mln mieszkańców), region Oresund (2,5 mln mieszkańców) czy Lille z okolicami (1,9 mln mieszkańców). Randstad obejmuje aglomeracje Amsterdamu, Hagi, Rotterdamu i Utrechtu. Region Ren-Ruhra obejmuje Bonn, Kolonię, Düsseldorf, Duisburg, Essen i Dortmund wraz z całym aglomeracjami. Region Wiedeń-Bratysława składa się z aglomeracji wiedeńskiej i bratysławskiej. Region Oresund obejmuje aglomeracje kopenhaską i Malmö; wreszcie położony na pograniczu francusko-belgijskim region Lille zawiera kilka miast średniej wielkości oraz wiele miast i gmin mniejszych rozmiarów¹⁴.

Obszar metropolitalny należy rozpatrywać w kontekście mezoregionalnym, co oznacza, że wchodzi on w skład regionalnego systemu osadniczego i może być traktowany jako odpowiednik funkcjonalnego regionu miejskiego, miasta-regionu, lokalnego systemu osadniczego. Funkcje społeczno-gospodarcze obszaru metropolitalnego w stosunku zarówno do regionu, kraju, jak i o zasięgu międzynarodowym, nazywane inaczej funkcjami metropolitalnymi, pełni cały obszar metropolitalny, nie jedynie ośrodek metropolitalny¹⁵.

Nieodłącznym aspektem procesu metropolizacji jest **metropolizacja przestrzeni**. Jest to proces tworzenia się nowej struktury w przestrzeni, tworzeniem się jakiegoś ogniska centralnego, który ma przewagę w różnym zakresie nad innymi strukturami w przestrzeni. Proces ten łączy się z występowaniem metropolii. Metropolizacja tworzy metropolie, metropolie „tworzą” obszar metropolitalny. Występowanie metropolii jest warunkiem uruchomienia procesu metropolizacji otaczającej metropolię przestrzeni. Metropolizacja może oznaczać wpływ metropolii na otaczającą przestrzeń, zarówno tę bezpośrednio sąsiadującą z metropolią, jak i obejmującą cały świat¹⁶.

Na przestrzeni ostatnich lat zmieniło się postrzeganie miasta, jego funkcji oraz roli zarówno w skali lokalnej i regionalnej, krajowej czy międzynarodowej.

¹⁴ *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie Europejskie obszary metropolitalne – konsekwencje społeczno-gospodarcze dla przyszłości Europy, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr C 168/10 z dnia 20.07.2007*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:168:0010:0015:PL:PDF> [20.09.2012].

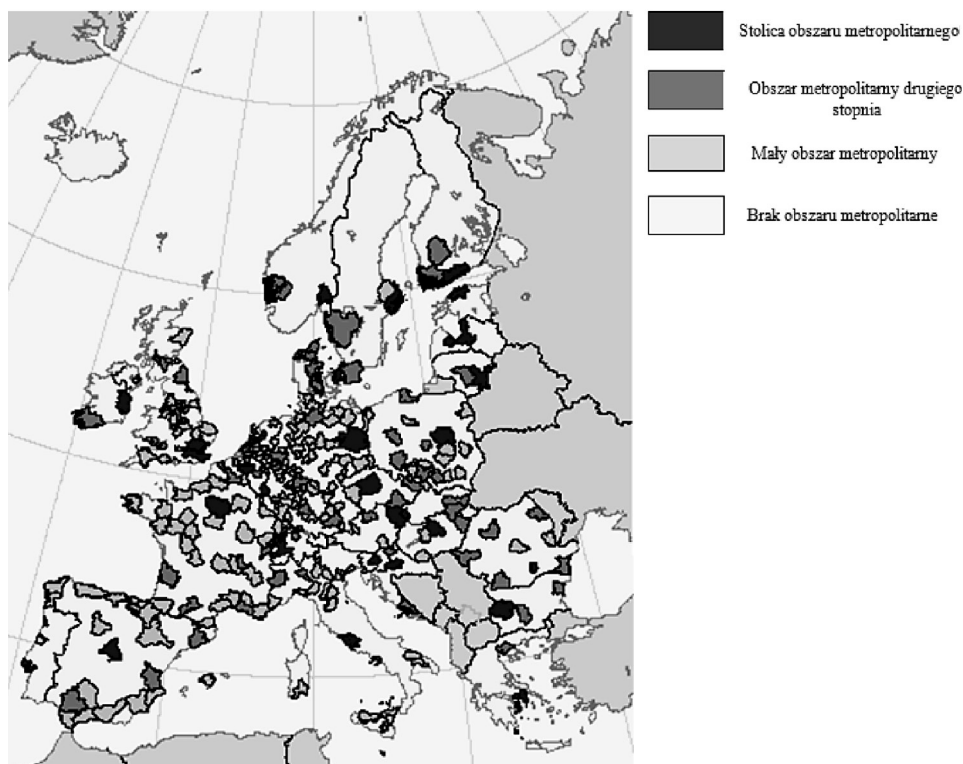
¹⁵ P. Korcelli, *Podstawowe węzły układu osadniczego Polski na tle europejskiego systemu osadniczego (Aglomeracje – Metropolie)*, KPZK PAN, Biuletyn 233, Warszawa 2007, s. 87–113.

¹⁶ T. Markowski, T. Marszał, i in, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja – problemy i pojęcia podstawowe*, KPZK PAN, Warszawa 2006, s. 10–12.

Zmiany zachodzące w mieście i w jego funkcjonalności powodują budowanie nowej przestrzeni miejskiej, metropolia rozlewa się w przestrzeni i nie ma wyraźnie określonych granic, a obszary o odmiennych funkcjach i zróżnicowanej zabudowie są przemieszane i nakładają się na siebie.

Na początku XXI wieku nastąpiło nagłe przyspieszenie procesów globalizacyjnych na świecie i w Europie. Stężenie procesów metropolizacyjnych, specjalizacja przestrzenna, fragmentacja przestrzeni i jej polaryzacji to tylko niektóre z konsekwencji globalizacji i zmian technologicznych. Tą strukturę przestrzeni europejskiej przedstawiona została poniżej, na mapie. Widoczne są miejsca ogromnej koncentracji miast oraz obszarów metropolitalnych, szczególnie w zachodniej Europie. Występują również miejsca o mniejszym stopniu zurbanizowania przestrzeni co w konsekwencji powoduje, że są to obszary pozbawione funkcji metropolitalnych. Zauważyć można, że przede wszystkim Skandynawia jest obszarem o niskim stopniu zurbanizowania, a jej główne metropolie oraz ośrodki metropolitalne znajdują się tylko w stolicach krajów oraz na obszarach bezpośrednio z nimi sąsiadujących. Interesującym miejscem pod względem stopnia urbanizacji jest Islandia.

Typologia obszarów metropolitalnych w Europie, 2012

Źródło: EUROSTAT.

Wśród europejskich obszarów metropolitalnych łatwo można wyróżnić kilka kategorii. Z jednej strony mamy wielkie obszary metropolitalne, jak Londyn, Paryż, rejon Renu i Ruhry, Randstad czy Madryt, o ludności przekraczającej 5 milionów mieszkańców, z drugiej strony istnieje szereg obszarów metropolitalnych mniej znaczących globalnie, ale często zamożnych i ze znacznym potencjałem rozwoju i wielkimi ambicjami, takich jak Wiedeń, Genewa i Zurych oraz pozostałe obszary metropolitalne otaczające stolice i wielkie ośrodki gospodarcze w prawie wszystkich Państwach Członkowskich.

Konkurencja między regionami oraz miastami przybrała na intensywności. Zabieganie o inwestycje, talenty i kreatywność, podsycane dodatkowo przez doradców politycznych, konsultantów biznesowych, naukowców i ambitnych liderów miejskich, budzi rodzaj tzw. „gorączki metropolitarnej”. Powoduje to rozwój ambitnych projektów miejskich i imprez, aby przyciągnąć turystów i zainteresowanie mediów. Kunzmann uważał, że taka gorączka metropolitalna ma tendencję do zaniedbywania zaplecza miast – metropolii, terytoriów, które charakteryzują się niekorzystnym położeniem geograficznym lub mają mniej siły gospodarczej i władzy politycznej. Tylko koncepcyjne zarządzanie obszarami peryferyjnymi może doprowadzić do wzrostu efektywności ich gospodarki¹⁷.

Jednym z najbardziej charakterystycznych procesów XX w. był szybki rozwój miast i urbanizacji jako zjawiska wieloaspektowego: ekonomicznego, społeczno-kulturowego oraz oczywiście fizycznego i technicznego. Od jakiegoś czasu jesteśmy świadkami silnej polaryzacji i różnicowania szans rozwoju szerokiego zbioru miast oraz tworzenia się mniej lub bardziej złożonych zespołów miejskich, a nawet regionów miejskich. Pojawiły się światowe lub tylko kontynentalne metropolie – bardzo duże miasta i zespoły miejskie (często określane jako obszary metropolitalne), pełniące szczególne funkcje w systemie osadniczym i ogólnie – w wielu sferach ludzkiej aktywności. Są one dogodnie położone i bardzo dobrze obsłużone komunikacyjnie, posiadają wybitne cechy środowiska zurbanizowanego i społecznego, rozwinięte instytucje i infrastrukturę sprzyjającą pełnieniu funkcji zarządczych i politycznych. Jakkolwiek rozwój metropolii towarzyszy procesowi urbanizacji – zwłaszcza koncentracji ludności w wielkich strukturach miejskich (megalopolis), jednak nie jest on jego prostą konsekwencją ani tożsamy z rozwojem aglomeracji miejskich¹⁸.

Metropolie kształtują się w wyniku koncentracji ludności, która równocześnie rozprzestrzenia się na coraz większych obszarach co powoduje fragmentację poszczególnych elementów przestrzeni, o której wcześniej już wspominał Kunzmann. W metropoliach pogłębia się znany już od dawna w miastach proces oddzielania miejsc zamieszkania od miejsc pracy, które są nawzajem niekompatybilne.

¹⁷ K. R. Kunzmann, *Medium-sized Towns, Strategic Planning and Creative Governance in the South Baltic Arc*,: http://www.visible-cities.net/documents/KRK_MediumSized_Cities.pdf, [13.09.2012].

¹⁸ M. Smętkowski, *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2001, nr 4(7), s. 83–101.

Oddzielają się różne sfery działalności miejskiej. Handel detaliczny tradycyjnie rozmieszczony liniowo wzdłuż ulic grupuje się punktowo w wielkich centrach handlowych, a zamiast niego powstają placówki banków, lokale gastronomiczne i rozrywkowe. Dzielnice mieszkaniowe, skupiska pracy biurowej, strefy przemysłowe, parki technologiczne, instytucje kultury, wielkie stadiony, uniwersyteckie kampusy. Szpitale, dworce kolejowe i lotnicze są rozproszone i przemieszane na coraz większej przestrzeni¹⁹.

Proces metropolizacji związany jest z przekształceniami w gospodarce, w sposobie wytwarzania przestrzeni, w społeczeństwie i w kulturze, które polegają na równoległym występowaniu następujących zjawisk:

- koncentracji wzrostu gospodarczego i miejsc pracy, w tym o najwyższej jakości, na obszarach znajdujących się w sieci międzynarodowych powiązań,
- despecjalizacji gospodarki regionalnej i miejskiej, która wynika z wyraźnej dominacji sektora usług, a różnice międzyregionalne widoczne są bardziej w jakości zatrudnienia niż w specyfice sektorowej,
- wzroście różnic między centrami i peryferiami i oraz częstotliwości i gęstości poziomych relacji między metropoliami,
- powiększaniu się nierówności między regionami i miastami oraz wewnątrz stref metropolitalnych,
- nasilającym się zróżnicowaniu czasoprzestrzennym między jednostkami. O ile ruchliwość mieszkaniowa a przede wszystkim okazjonalna części mieszkańców wzrasta bardzo szybko, to inni są coraz bardziej przywiązani do swoich miejsc bez perspektyw na pozytywną zmianę²⁰.

Wiele dyskusji na temat rozwoju miejskiego i regionalnego nawiązuje do powszechnego dziś trendu globalizacji interakcji gospodarczych i społecznych. Nowa Europa obejmuje przestrzeń gospodarczą sięgającą daleko poza obecne granice Unii Europejskiej. W szczególności, zawiera w sobie kraje Europy Środkowo-Wschodniej, jesteśmy bowiem świadkami poszerzenia i intensyfikacji społecznych oraz gospodarczych współzależności między zachodnią i wschodnią częścią Europy. W ramach tych procesów wielkie centra metropolitalne Europy mogą być postrzegane jako miejsca o strategicznej funkcji, odgrywające role geograficznych węzłów w rozszerzonej europejskiej sieci relacji społecznych i gospodarczych. Wiele z europejskich metropolii chciałoby zyskać miano „miasta globalnego”, ponieważ wzmocniłoby to ich konkurencyjność względem innych miast. Jednakże kryteria klasyfikacji miast globalnych oparte są na konkretnej analizie rozwoju gospodarczego i społecznego danego ośrodka metropolitalnego. Miasto globalne to nie tylko bardzo duża aglomeracja miejska, gdzie zlokalizowane są najważniejsze instytucje polityczne, to również metropolia charakteryzująca się wysokim stopniem umiędzynarodowienia swojej gospodarki i społeczeństwa. Gospodarka o zasięgu międzynarodowym sprawia, że niektóre miasta funkcjonują jako strategiczne ośrodki przedsiębiorczości. Są to miasta, w których skupiają się

¹⁹ M. Smętkowski, dz.cyt., s. 83–101.

²⁰ Tamże, s. 83–101.

główne siedziby wielkich narodowych i międzynarodowych korporacji, a także cały związany z nimi system usług biznesowych. Kontrola i wpływy tych central rozciągają się w transnarodowej sieci powiązań gospodarczych na wiele innych ośrodków przemysłowych. Według powyższych kryteriów prawdziwymi globalnymi miastami w Europie są Londyn (7,4 mln mieszkańców w regionie administracyjnym (NUTS²¹ 2) i 13,23 mln w obszarze metropolitalnym) i Paryż (2,2 mln mieszkańców w regionie administracyjnym (NUTS 2) i ok 12 mln w obszarze metropolitalnym)²².

Głównymi czynnikami, które sprzyjają silnemu powiązaniu między metropolią i regionem są m.in. wewnątrzregionalne podobieństwa między społeczno-ekonomicznymi strukturami (w szczególności jakość kapitału ludzkiego i stopnia innowacji). W tym kontekście, jakość życia w głębi ładu metropolii odgrywa kluczową rolę w zachowaniu i przyciąganiu najlepszych specjalistów. Innym ważnym czynnikiem jest integracja dostępności wewnątrzregionalnego transportu, co jest szczególnie ważne w odległości 80–160 km od centrum. Ponadto, w policentrycznej strukturze obszaru metropolitalnego, dostępność transportowa odgrywa ważną rolę, ponieważ ułatwia dostęp do metropolitalnego rynku pracy mieszkańców z obszarów peryferyjnych, ale również sprzyja rozwojowi powiązań między przedsiębiorstwami regionalnymi. Działania, które są najczęściej podejmowane przez władze publiczne w kontekście relacji pomiędzy metropolią i regionem, jest właśnie m.in. rozwój infrastruktury transportu, w szczególności w zakresie tworzenia ponadregionalnych połączenia pomiędzy centrum miasta i innych ośrodków metropolitalnych²³.

O profilu gospodarki miasta decyduje pięć podsektorów: finansowy, usług około biznesowych, usług kulturalnych (w głównej mierze zajmujący się sferą rozrywki i informacji), wiodących gałęzi przemysłu (tj. gałęzi opartych na badaniach i rozwoju, mających wysoką zdolność tworzenia innowacji) oraz podsektor tradycyjnych działów wytwórczych. W metropoliach będących stolicami sektor administracji państwowej często konkuruje z pięcioma wymienionymi powyżej działami o rolę „sektora decydującego”. W krajach o monocentrycznym systemie miejskim z jedną dominującą metropolią (jak np. Paryż we Francji) status stolicy pociąga za sobą również koncentrację funkcji gospodarczych. Natomiast w krajach o policentrycznym systemie aglomeracji (gdzie, tak jak w przypadku Niemiec, współistnieje ze sobą wiele regionów metropolitalnych) funkcja stolicy nie prowadzi automatycznie do objęcia głównej pozycji gospodarczej, a sektor administracji rządowej nie ma większego wpływu na aktywizację gospodarki re-

²¹ Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do celów Statystycznych (NUTS) stosowana dla celów urzędowych przez EUROSTAT oraz instytucje europejskie.

²² S. Krätke, *Czy Berlin zmierza ku metropolii globalnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 1(1), s. 55–56.

²³ M. Smętkowski, G. Gorzelak, M. Kozak, i in., *The European Metropolises and Their Regions: from Economic Landscapes to Metropolitan Networks*” ESPON & EUROREG 2011, Wyd. Scholar, Warszawa 2011, s. 298–299.

gionalnej (poza, oczywiście pozytywnym, wpływem na sektor usług kulturalnych, szczególnie na rozwój mediów)²⁴.

W gospodarce informacyjnej miasto konkuruje o kapitał i innowacyjne branże działalności gospodarczej. Stara się stworzyć atrakcyjne środowisko dla działalności wielkich korporacji transnarodowych. Większe znaczenie mają jakościowe czynniki lokalizacji: wykwalifikowana siła robocza, możliwość kooperacji produkcyjnej oraz niezawodna infrastruktura. Transformacja przestrzenna i technologiczna działalności gospodarczej na przestrzeni ostatnich piętnastu lat przyczyniła się do powstawania nowych form lub pogłębiania się zróżnicowania między i wewnątrz miast. Transformacja ta jest przyczyną po pierwsze, wyparcia z miast przemysłu ciężkiego, które do tej pory były terenami typowo kompleksu przemysłowego, podczas gdy w tym samym czasie wytworzyły się nowe możliwości biznesowe dla miast, które są miejscami szybko rosnącej scentralizowanej kontroli. Miasta stały się teraz miejscami lokalizacji gałęzi biznesu wysoko wyspecjalizowanego, lokują się tutaj centra obsługi finansowej, informatycznej i kadrowej, biznes o charakterze usługowym, natomiast przemysł ciężki i uciążliwy dla mieszkańców rozprzestrzenia się bardziej na obrzeżach miasta. Po drugie, zróżnicowanie w obrębie miast przyjęło nowe formy przestrzenne i społeczno-ekonomiczne. Miasta przybierają nową formę funkcjonalną zarówno dla jego mieszkańców jak i dla gospodarki, która również zmieniła swoje oblicze w perspektywie funkcjonowania w mieście.

4. PODSUMOWANIE

Lata siedemdziesiąte ubiegłego wieku stały się symbolem rewolucji w badaniach nad zmianami w urbanizacji, rolą miasta w planowaniu przestrzennym oraz jego znaczeniu w rozwoju regionalnym. Zmiany zachodzące w mieście i w jego funkcjonalności powodują budowanie nowej przestrzeni miejskiej. Szczegółowe badania nad miastem oraz jego funkcjami przyspieszyły, kiedy to zaczęto spostrzegać miasto jako pewną część gospodarki, która ma znaczny wpływ na rozwój danego regionu. Relacje między miastem a regionem w dużym stopniu zależą od sposobu zarządzania tym regionem. Często pojawia się pytanie czy region ma więcej korzyści z występowania w nim miasta centralnego, głównego ośrodka wzrostu, metropolii czy też traci na tym i staje się tylko jego zapleczem. Funkcjonują różne opinie na ten temat. Obecność metropolii bądź też ośrodka metropolitarnego na danym obszarze „zasysa” do siebie kapitał ludzki, finansowy i inne zasoby z otoczenia, niezbędne do budowania swojej pozycji oraz stymulowania wzrostu. Poziom zasysania zależy od stopnia rozwoju metropolii. Zjawisko to powoduje, że współczesny układ przestrzenny metropolii cechuje się wyraźną polaryzacją. Oznacza to, że główne gałęzie gospodarki oraz główne dziedziny życia społeczno-gospodarczego skupiają się wokół metropolii, centrum regionu lub inaczej ośrodka wzrostu, które staje się rdzeniem gospodarki regionu.

²⁴ S. Krätke, dz.cyt., s. 59–61.

BIBLIOGRAFIA

- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/metropolitan_regions/data_metro/database_sub3, [30.03.2014].
- Friedmann J., *The World City Hypothesis*, "Development and Change" 1986, Vol. 17, Issue 1, s. 69–83, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00231.x/pdf>, [13.09.2012].
- Sassen-Koob S., *New York City: Economic Restructuring and Immigration*, "Development and Change" 1986, Vol. 17, Issue 1, s. 85–119, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00232.x/pdf>
- Kukliński A., *Globalizacja polskich metropolii*, Warszawa 2000.
- Scott J., *City Regions: Economic Motors and Political Actors on The global Stage*, http://www.rieti.go.jp/jp/events/05031801/pdf/1-1_scott_e.pdf, [13.09.2012].
- *European Economic and Social Committee, Opinion of the European Economic and Social Committee on European metropolitan areas: socio-economic implications for Europe's future*, Brussel 27 April 2007, <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.register-of-documents>, [22.09.2012].
- *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie Europejskie obszary metropolitalne – konsekwencje społeczno-gospodarcze dla przyszłości Europy*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr C 168/10 z dnia 20.07.2007, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:168:0010:0015:PL:PDF> [20.09.2012].
- Korcelli P., *Podstawowe węzły układu osadniczego Polski na tle europejskiego systemu osadniczego (Aglomeracje – Metropolie)*, KPZK PAN, Biuletyn 233, Warszawa 2007.
- Markowski T., Marszał T. i in., *Metropolie, obszary metropolitarne, metropolizacja – problemy i pojęcia podstawowe*, KPZK PAN, Warszawa 2006.
- Kunzmann K. R., *Medium-sized Towns, Strategic Planning and Creative Governance in the South Baltic Arc*, http://www.visible-cities.net/documents/KRK_MediumSized_Cities.pdf, [13.09.2012].
- Smętkowski M., *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2001, nr 4(7), s. 83–101.
- Krätke S., *Czy Berlin zmierza ku metropolii globalnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 1(1), s. 55–56.
- Smętkowski M., Gorzelak G., Kozak M., i in., *The European Metropolises and Their Regions: from Economic Landscapes to Metropolitan Networks* ESPON & EUROREG 2011, Wyd. Scholar, Warszawa 2011.

THE CONTEMPORARY METROPOLISATION PROCESSES IN EUROPE

Summary: Over recent years changed the perception of the city, its function and the role of both local and regional, national or international. The changes taking place in the city and its functionality make building a new urban space. Simultaneously the metropolis is a place where are focused the main challenges that Europe will have to take in the coming years. Article aims to discuss contemporary processes taking place in the city, metropolisation process through the presentation of selected concept known researchers and attempt to characterize

the role of metropolitan areas in the region. The presence of a big city, metropolis, which is the backbone of the economy of the region, has its advantages, but it also has weaknesses. In this paper expresses the influence of the metropolis to its surroundings.

Key words: city, metropolis, metropolisation processes, functionality, metropolisation space, the relation city-region.

*Mgr Magdalena Salik
Doktorantka na Wydziale Ekonomicznym
Uniwersytetu Gdańskiego
Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy
ul. Garbary 2, 85-229 Bydgoszcz
e-mail: magdalena.salik@byd.pl*